

УДК 342.9:342.7

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.3.37>

ЧОРНУЦЬКИЙ С.П.

НОВІТНІ ЕЛЕМЕНТИ ЕЛЕКТРОННОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ЯК ФОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

NEW ELEMENTS OF ELECTRONIC ADMINISTRATIVE JUDICIARY AS A FORMS OF PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN UKRAINE

У статті розкрито новітні елементи електронного адміністративного судочинства як форми захисту прав і свобод людини в Україні як нормативно визначені, функціонально взаємопов'язані та технологічно забезпечені складові адміністративного процесу, за допомогою яких право особи на судовий захист від рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень реалізується у цифровому середовищі із збереженням установлених адміністративним процесуальним законодавством гарантій справедливого, неупередженого, своєчасного й доступного правосуддя. Визначено, що призначення елементів електронного адміністративного судочинства як форми захисту прав і свобод людини в Україні полягає у створенні цілісного механізму дистанційної та юридично значущої взаємодії особи із судом, у межах якого забезпечуються можливість ініціювання адміністративної справи, подання та одержання процесуальних документів, участі у судовому розгляді, використання цифрової доказової інформації, отримання судових рішень та здійснення інших процесуальних прав без обов'язкової фізичної присутності учасника у приміщенні суду. До елементів електронного адміністративного судочинства як форми захисту прав і свобод людини в Україні віднесено: – Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та її окремі підсистеми і модулі як базове інформаційно-технологічне середовище здійснення цифрового адміністративного процесу; – електронний кабінет учасника судового процесу як персоналізований засіб доступу до інформації та сервісів судової системи; – електронну ідентифікацію особи та застосування кваліфікованого електронного підпису як засобів встановлення суб'єкта процесуальної дії, підтвердження автентичності та цілісності електронних документів; – електронне звернення до адміністративного суду та подання позовних заяв, заяв, клопотань, заперечень, пояснень, письмових і електронних доказів в електронній формі; – електронний документообіг між судом та учасниками процесу, а також між самими учасниками; – електронні докази як самостійну форму доказової інформації, що виникає, зберігається або передається у цифровому середовищі; – дистанційну участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції із забезпеченням можливості безпосередньо реалізовувати процесуальні права; технічна фіксація та збереження перебігу судового процесу; – електронне вручення судових рішень, повісток та інших процесуальних документів із юридично визначеним моментом їх отримання; – електронне діловодство, зберігання матеріалів справи та формування електронного судового архіву; – віддалений доступ учасників до процесуальної інформації та матеріалів справи.

Ключові слова: адміністративне судочинство, електронне судочинство, захист персональних даних, звернення, конфіденційна інформація, організаційно-технічне забезпечення, права і свободи людини, правосуддя, суд, судовий процес, цифрова культура.

© ЧОРНУЦЬКИЙ С.П. – слухач аспірантури (ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»)) <https://orcid.org/0009-0006-8246-0634>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article reveals the latest elements of electronic administrative justice as a form of protection of human rights and freedoms in Ukraine as normatively defined, functionally interconnected and technologically supported components of the administrative process, through which the right of a person to judicial protection against decisions, actions or inaction of subjects of power is implemented in a digital environment while maintaining the guarantees of fair, impartial, timely and accessible justice established by administrative procedural legislation. It is determined that the purpose of the elements of electronic administrative justice as a form of protection of human rights and freedoms in Ukraine is to create a holistic mechanism of remote and legally significant interaction of a person with the court, within which the possibility of initiating an administrative case, submitting and receiving procedural documents, participating in a court hearing, using digital evidentiary information, receiving court decisions and exercising other procedural rights without the mandatory physical presence of the participant in the courtroom is ensured. The elements of electronic administrative proceedings as a form of protection of human rights and freedoms in Ukraine include: – The Unified Judicial Information and Communication System and its individual subsystems and modules as the basic information and technological environment for implementing a digital administrative process; – the electronic office of a participant in the judicial process as a personalized means of access to information and services of the judicial system; – electronic identification of a person and the use of a qualified electronic signature as a means of establishing the subject of a procedural action, confirming the authenticity and integrity of electronic documents; – electronic appeal to the administrative court and submission of claims, applications, motions, objections, explanations, written and electronic evidence in electronic form; – electronic document flow between the court and the participants in the process, as well as between the participants themselves; – electronic evidence as an independent form of evidentiary information that arises, is stored or transmitted in a digital environment; – remote participation in a court session in the videoconference mode with the ability to directly exercise procedural rights; technical recording and preservation of the course of the judicial process; – electronic delivery of court decisions, summonses and other procedural documents with a legally defined moment of their receipt; – electronic record keeping, storage of case materials and formation of an electronic court archive; – remote access of participants to procedural information and case materials.

Key words: *administrative justice, electronic justice, personal data protection, appeals, confidential information, organizational and technical support, human rights and freedoms, justice, court, judicial process, digital culture.*

Актуальність теми. Розвиток цифрових технологій у сфері правосуддя зумовив формування в Україні механізмів електронного адміністративного судочинства, за допомогою яких особа може реалізовувати право на судовий захист у публічно-правових відносинах із використанням електронних засобів комунікації. При цьому в законодавстві України електронне адміністративне судочинство не визначено як самостійну процесуальну форму судочинства, а лише визначено окремі елементи електронного судочинства, які потребують наукового осмислення.

Огляд останніх досліджень. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини, в розрізі адміністративного судочинства, системно аналізували такі науковці як В. Авер'янов, І. Арістова, Р. Арсірій, О. Баранов, В. Бевзенко, О. Берназюк, О. Безпалова, Ю. Георгієвський, А. Герич, І. Голосніченко, Н. Голубєва, Н. Гришина, О. Джафарова, О. Дрозд, Є. Дуліба, А. Завидняк, І. Ієрусалімова, В. Львов, А. Каламайко, Г. Капліна, П. Карташов, А. Колесніков, Ю. Колтун, В. Колпаков, О. Корчинський, О. Косілова, О. Ковальчук, О. Кузьменко, Н. Кушакова-Костицька, Я. Лазур, Ю. Легеза, Н. Логінова, О. Муза, О. Музичук, О. Небрат, О. Овчаренко, О. Пасенюк, Є. Пеліхос, Н. Писаренко, О. Присяжнюк, В. Пчелін, К. Пятигора, О. Рєзнік, О. Скочиляс-Павлів, М. Смокович, Є. Соболев, Х. Солнцева, Л. Сорока, Т. Степанова, В. Теремецький, В. Туров, В. Фурашев, Д. Цехан, Н. Чудик, Р. Шаповал, С. Шатрава, О. Шминдрук та інші.

Однак, умови електронного адміністративного судочинства змінили зміст та фактичний запит до механізму забезпечення прав і свобод людини, що обумовлює необхідність новітнього аналізу для якісного підвищення рівня правової та цифрової культури усіх учасників судового процесу.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити та проаналізувати новітні елементи електронного адміністративного судочинства як форми захисту прав і свобод людини в Україні.

Виклад основних положень. Відповідно до ст. 12 Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України) адміністративне судочинство здійснюється за правилами загального або спрощеного позовного провадження [2]. Тому електронне адміністративне судочинство є особливою, цифровізованою формою реалізації адміністративно-процесуальних прав особи в межах установлених КАС України процедур, що забезпечується насамперед засобами Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи.

Вихідною конституційною засадою електронного адміністративного судочинства як форми захисту прав і свобод людини в Україні є ст. 55 Конституції України, відповідно до якої права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а кожному гарантується можливість оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб [1]. Адміністративне судочинство є одним із основних механізмів реалізації конституційного права людини на захист від неправомірного здійснення публічної влади.

Електронізація механізму реалізації конституційного права людини на захист безпосередньо пов'язана також із приписами ст. 129 Конституції України, яка до основних засад судочинства відносить рівність учасників процесу, змагальність сторін, гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, розумні строки розгляду справи, забезпечення права на апеляційний перегляд та у визначених законом випадках – касаційне оскарження [1]. Електронні технології створюють додатковий спосіб практичної реалізації конституційних гарантій судочинства. Аналогічна спрямованість закріплена у ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якою суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод. Частина перша ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» гарантує кожному захист його прав, свобод та інтересів незалежним, безстороннім і справедливим судом у розумні строки [3].

Безпосереднє призначення адміністративного судочинства розкрито у ч. 1 ст. 2 КАС України – завданням адміністративного судочинства є справедливє, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [2]. Саме реалізація ефективного захисту прав, свобод та інтересів у цифровому середовищі формує зміст електронного адміністративного судочинства.

Центральним елементом електронного правосуддя є Єдина судова інформаційно-комунікаційна система (далі – ЄСІТС). Відповідно до ч. 4 ст. 18 КАС України ЄСІТС забезпечує, зокрема, електронний обмін документами між судами та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь осіб у судових засіданнях у режимі відеоконференції. Частина 5 ст. 18 КАС України передбачає направлення судових рішень та інших процесуальних документів до електронних кабінетів учасників процесу. Також поняття «електронний кабінет» також визначено у ч. 5 ст. 18 КАС України як персональний кабінет (веб-сервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та сервісів Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу [2; 6].

Інституційне підґрунтя Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи містить ст. 15-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», зокрема, ЄСІТС забезпечує електронне діловодство, централізоване і захищене зберігання документів, електронний архів, обмін документами та інформацією, проведення відеоконференцій, віддалений доступ користувачів до інформації та інші цифрові функції судової системи. Закон також передбачає розгляд судами справ за матеріалами в електронній формі [3].

Таким чином, Єдина судова інформаційно-комунікаційна система забезпечує цифрову інфраструктуру реалізації права на адміністративний судовий захист.

Одним із головних проявів електронного адміністративного судочинства є можливість дистанційно ініціювати та вести адміністративну справу. Згідно з ч. 7 ст. 44 КАС України, процесуальні документи, письмові та електронні докази можуть подаватися до суду, а процесуальні дії – вчинятися учасниками справи в електронній формі із застосуванням ЄСІТС. При цьому,

процесуальні документи в електронній формі мають подаватися учасниками справи до суду з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів) [2].

Такий механізм подання позову та інших процесуальних документів в електронній формі істотно розширює доступність судового захисту, що має особливе значення для внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, осіб, які перебувають за кордоном, людей з обмеженою мобільністю та громадян, які проживають далеко від місця знаходження відповідного суду.

При цьому, електронна форма процесуального документа не знижує його юридичного значення. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», юридична сила електронного документа не може заперечуватися лише через те, що він існує в електронній формі; так само сама електронна форма не є підставою для заперечення достовірності документа як доказу [4]. Додатковою гарантією автентичності процесуальної комунікації є кваліфікований електронний підпис. Зокрема, Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» встановлює, що кваліфікований електронний підпис має таку саму юридичну силу, як власноручний, і користується презумпцією відповідності власноручному підпису [5].

Отже, електронна форма реалізації права на звернення до адміністративного суду не є юридично менш значущим способом судового захисту, та за дотримання встановлених законом вимог породжує повноцінні процесуальні наслідки.

Окремим елементом електронного адміністративного судочинства є використання електронних доказів. Відповідно до ст. 99 КАС України, електронними доказами є інформація в цифровій формі, що містить відомості про обставини, які мають значення для справи. До них можуть належати електронні документи, фотографії, аудіо- і відеозаписи, вебсайти та вебсторінки, текстові, мультимедійні й голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші цифрові дані. Вони можуть зберігатися на мобільних телефонах, картах пам'яті, серверах, у системах резервного копіювання або в мережі Інтернет. Ч. 3 ст. 94 КАС України дозволяє подавати письмові докази у вигляді електронних копій із накладенням кваліфікованого електронного підпису [2].

Суттєвим елементом електронного адміністративного судочинства є дистанційна участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Згідно з ч. 1 ст. 195 КАС України, учасник справи або його представник має право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції як поза межами приміщення суду, так і в приміщенні іншого суду, якщо суд має відповідну технічну можливість і якщо особисту явку учасника не визнано обов'язковою. За ч. 4 ст. 195 КАС України дистанційна участь поза судом здійснюється з використанням власних технічних засобів та засобів електронної ідентифікації з високим рівнем довіри. Відповідно до ч. 8 цієї статті технічні засоби мають забезпечувати належну якість зображення і звуку та інформаційну безпеку, а учасник повинен мати можливість бачити й чути перебіг засідання, ставити питання, отримувати відповіді та реалізовувати інші процесуальні права. Відеоконференція підлягає відео- та звукозапису, який долучається до матеріалів справи [2].

Тому, дистанційна участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції є способом забезпечення права особи на особисту участь у судовому процесі та права бути почутою судом незалежно від її фізичного місцезнаходження.

Ще одним елементом цифрового судового захисту є оперативне електронне отримання учасником процесу судових документів. Відповідно до ч. 7 ст. 18 КАС України, особі, яка має зареєстрований електронний кабінет, документи у справі вручаються шляхом направлення до такого кабінету; водночас особа зберігає право отримати паперову копію судового рішення за окремою заявою. Особливого значення набуває ч. 6 ст. 251 КАС України, оскільки пов'язує електронне вручення рішення з перебігом процесуальних строків. Днем вручення є, зокрема, день отримання судом повідомлення про доставлення копії судового рішення до електронного кабінету. Якщо судові рішення надіслано до електронного кабінету пізніше 17 години, судові рішення вважається врученим у робочий день, наступний за днем його відправлення, незалежно від надходження до суду повідомлення про його доставлення. Аналогічний механізм діє щодо судових повісток – відповідно до ст. 127 КАС України часом вручення повістки може бути день отримання судом повідомлення про її доставлення до електронного кабінету особи [2].

Отже, електронне судочинство забезпечує юридичну визначеність моменту отримання процесуального документа, від якого можуть залежати строки апеляційного чи касаційного оскарження та здійснення інших процесуальних дій.

В цілому, новітні елементи електронного адміністративного судочинства як форми захисту прав і свобод людини в Україні – це нормативно визначені, функціонально взаємопов'язані та технологічно забезпечені складові адміністративного процесу, за допомогою яких право особи на судовий захист від рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень реалізується у цифровому середовищі із збереженням установлених адміністративним процесуальним законодавством гарантій справедливого, неупередженого, своєчасного й доступного правосуддя.

Призначення елементів електронного адміністративного судочинства як форми захисту прав і свобод людини в Україні полягає у створенні цілісного механізму дистанційної та юридично значущої взаємодії особи із судом, у межах якого забезпечуються можливість ініціювання адміністративної справи, подання та одержання процесуальних документів, участі у судовому розгляді, використання цифрової доказової інформації, отримання судових рішень та здійснення інших процесуальних прав без обов'язкової фізичної присутності учасника у приміщенні суду. Елементи електронного адміністративного судочинства як форми захисту прав і свобод людини в Україні мають подвійне призначення – становлять частину цифрової організації адміністративного процесу, та виступають юридичними засобами забезпечення доступу до правосуддя, рівності учасників, права бути почутим судом, правової визначеності та ефективності судового захисту.

До елементів електронного адміністративного судочинства як форми захисту прав і свобод людини в Україні належать:

- Єдина судова інформаційно-комунікаційна система та її окремі підсистеми і модулі як базове інформаційно-технологічне середовище здійснення цифрового адміністративного процесу;

- електронний кабінет учасника судового процесу як персоніфікований засіб доступу до інформації та сервісів судової системи;

- електронна ідентифікація особи та застосування кваліфікованого електронного підпису як засоби встановлення суб'єкта процесуальної дії, підтвердження автентичності та цілісності електронних документів;

- електронне звернення до адміністративного суду та подання позовних заяв, заяв, клопотань, заперечень, пояснень, письмових і електронних доказів в електронній формі;

- електронний документообіг між судом та учасниками процесу, а також між самими учасниками;

- електронні докази як самостійна форма доказової інформації, що виникає, зберігається або передається у цифровому середовищі;

- дистанційна участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції із забезпеченням можливості безпосередньо реалізовувати процесуальні права; технічна фіксація та збереження перебігу судового процесу;

- електронне вручення судових рішень, повісток та інших процесуальних документів із юридично визначеним моментом їх отримання;

- електронне діловодство, зберігання матеріалів справи та формування електронного судового архіву;

- віддалений доступ учасників до процесуальної інформації та матеріалів справи.

Особливості елементів електронного адміністративного судочинства як форми захисту прав і свобод людини в Україні полягають у:

- функціонують у межах загального та спрощеного позовного провадження, змінюючи передусім спосіб здійснення процесуальних дій;

- характеризуються юридичною еквівалентністю електронної та традиційної форм процесуальної діяльності, внаслідок чого належно оформлені електронні документи, електронний підпис, цифрові докази та інші електронні процесуальні дії здатні породжувати такі самі правові наслідки, як і їх паперові чи фізичні аналоги;

- мають виразну дистанційну спрямованість, зменшують залежність реалізації права на судовий захист від місцезнаходження особи, її фізичної мобільності та можливості особистого відвідування суду;

- відзначаються підвищеним значенням електронної ідентифікації, автентичності, цілісності інформації, інформаційної безпеки та стабільності функціонування цифрової інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.
4. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2003. № 36. Ст. 275.
5. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 45. Ст. 400.
6. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. *Верховна Рада України* : офіційний веб-портал. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

Дата першого надходження статті до видання: 08.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.06.2026